

ชีวประวัติและผลงานของอาจารย์มนตรี ตราโมท

ปฐมวัย

อาจารย์มนตรี ตราโมท เกิดที่บ้านท่าพี่เลี้ยง อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเรียกว่าเมือง "ช้างป่าคน" เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2443 เป็นบุตรของนายยิ้ม และนางทองอยู่ บิดาของท่านเป็นเอ็นจิเนียร์เรือตรวจการกรมตำรวจลำหนึ่งชื่อเรือ "พิษณุแสน" แต่เดิมนั้นอาจารย์มนตรี (เดิมชื่อ บุญธรรม) ในสมัยที่มีประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีเรื่องการตั้งชื่อบุคคลท่านจึงเปลี่ยนชื่อเป็น "มนตรี" เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2485¹ พอถึงมีพระราชบัญญัตินามสกุลในสมัยรัชกาลที่ 6 พระองค์เจ้าคำรบได้ประทานนามสกุล "ตราโมท" ให้ตามคำขอของบิดาของท่าน²

อาจารย์มนตรี ตราโมท ก็ได้กล่าวถึงเกี่ยวกับเรื่องนามสกุลนี้ว่า
ในเวลานั้นถึงแม่พระราชบัญญัติชื่อนามสกุลได้ประกาศใช้แล้วก็จริง แต่บิดาของข้าพเจ้าก็มีไคมีนามสกุล จะเป็นชั้นตอนไหนก็ไม่ทราบ บรรดาตำรวจเรือพิษณุแสน ซึ่งมีทั้งนายทนาย อนุโยเนียร ช่างไฟ และอื่น ๆ ใค้ขอประทานนามสกุลของท่านอธิบดี และเมื่อข้าพเจ้าไปหาบิดาในครั้งหลังต่อมา บิดาจึงบอกข้าพเจ้าว่าเสียดใจอธิบดีประทานนามสกุลให้แล้วว่า "ตราโมท" ข้าพเจ้าจึงใช้นามสกุลนี้สืบมา³

¹บัญชา นิตยสุวรรณ, "นาฎยปริทัศน์: ศิลปินแห่งชาติสาขาคันครีไทย," หน้า 8.

²พูนพิศ อมาตยกุล, "สยามสังคีต: การบรรยายเชิดชูเกียรติคุณครูมนตรี ตราโมท เนื่องในโอกาสที่มีอายุ 7 รอบ," หน้า 9.

³มนตรี ตราโมท, "สัมพันธ์ภาพ," คึกฤทธิ์ 60 (พระนคร: ก้าวหน้า การพิมพ์, 2514), หน้า 142-143.

อาจารย์มนตรี ตราโมท ได้สมรสกับภรรยาคนแรกที่ชื่อล้นใจ บุฉานนท์
เมื่อ พ.ศ. 2474 มีบุตร 2 คน คือ

นายฤทธิ ตราโมท ทำงานโรงแรมฟอร์ทูน่า สุขุมวิท

นายศิลป์ ตราโมท รับราชการเป็นหัวหน้างานศุภริยางค์ไทย กองการสังคีต
กรมศิลปากร

ภรรยาคนแรกของท่านได้ถึงแก่กรรมไปเมื่อ พ.ศ. 2478 ในขณะที่บุตรทั้งสอง
ยังเล็กอยู่ ครูมนตรีแต่งงานใหม่กับนางสาวพูนทรัพย์ นาฏประเสริฐ เมื่อ พ.ศ.
2479 มีบุตรอีก 2 คน คือ

นางดนตรี ตราโมท รับราชการอยู่ที่งานศุภริยางค์สากล กองการสังคีต
กรมศิลปากร

นายพญาณี ตราโมท ทำงานที่ธนาคารไทยพาณิชย์

ปัจจุบันบ้านของท่านอยู่ที่บ้านเลขที่ 81 ซอยโสมสองแสง ถนนพหลโยธิน
แยกจากถนนติวานนท์ จังหวัดนนทบุรี⁴

การศึกษา

การศึกษาวิชาสามัญ

อาจารย์มนตรี ตราโมท ได้กล่าวถึงการศึกษาของท่านว่า

ตอนเป็นเด็กก็เรียนหนังสือเหมือนเด็กทั้งหลายที่นั่น เริ่มจากวัดใหญ่
เจ้าอาวาสท่านมีศักดิ์เป็นตา แต่ไม่ใช่ตาแท้ ๆ ท่านเป็นน้องของลุงชาย
แล้วก็มีหลวงลุง เป็นสมุห ก็ไปเรียน อาน เขียน ก.ช.ก.ฎา คงไปคอ
หนังสือคำกับหลวงลุงทุกวัน เรียนหนังสือมูลบทบรรพกิจ แล้วจึงมาเรียน
หนังสือแบบเรียนเร็วของสมเด็จพระยาคำรุงราชานุฉาพ ตอนแรกก็
เรียนเป็นกลุ่มพอใกล้เพลก็เลิก พระฉันเพลแล้วบายน้อยก็เรียนต่อไป
อีก ก็เรียนที่หอฉันวัดใหญ่นั้นแหละ วัดนี้ต่อมาเมื่อสมเด็จพระสังฆราช

⁴พลาญ สุประดิษฐ์, "ศิษย์ศรีภรรยาสุด : มนตรี ตราโมท." โสมสองแสง
: ชีวิตคนศรีไทยของมนตรี ตราโมท (กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, 2527),
หน้า 143.

เสด็จประทับแรม ถึงได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็นวัดสุวรรณภูมิ วันหนึ่งเรียนภาษาไทยกับพระนี่แหละทุกคนถึงเสีย พระทูนแก้วพยัคษาเป็นเสือตัวเมีย พยัคษาเป็นเสือตัวผู้ ก็เลยเถียงกันทวนวาทกลับกัน ตอนเถียงนั้นก็ไม่มีใครชนะใคร รู้แต่ว่าเราถูก เรื่องไปถึงหลวงศุภ เจ้าอาวาสถาน ก็บอกให้เขาเรียนที่โรงเรียนวัดประคองสาร มีครูเก่งคนหนึ่งชื่อครูสายเรียนจนจบประโยคประถมสมัยนั้น ต่อมาเจ้าของและครูใหญ่โรงเรียนปรีชาพิทยากรขายลง ทางบ้านเมืองเขาก็จัดให้นักเรียนวัดประคองสารมาเรียนรวมที่โรงเรียนปรีชาพิทยากร กลายเป็นโรงเรียนประจำจังหวัด ก็ได้เรียนต่อที่โรงเรียนนี้จนจบหลักสูตร เทียบได้กับชั้นมัธยมปีที่สาม⁵

เนื่องจากบ้านอาจารย์มนตรีอยู่ใกล้กับวัดสุวรรณภูมิ และที่วัดสุวรรณภูมินี้มีวงปี่พาทย์ซึ่งสักซ้อมกันอยู่เสมอ ระหว่างที่เดินไปและกลับจากโรงเรียน ตลอดจนนอนอยู่กับบ้านได้ยินได้ฟังเสียงเพลงปี่พาทย์อยู่เป็นนิตย์ จนจดจำทำนองเพลงได้เป็นตอน⁶ การที่จดจำเพลงได้นี้มีประโยชน์ เพราะบรรดานักดนตรีในวงปี่พาทย์ที่บรรเลงกันทุกวันนั้นรู้จักมักคุ้นเป็นอย่างดีกับอาจารย์มนตรี เวลาที่มีการบรรเลงในงานใกล้ ๆ อาจารย์มนตรี จึงตามไปช่วยเขาตีฆ้องเล็กบ้าง ฆ้องเหล็กบ้าง แต่ก็ไม่ครบทุกเพลง บางเพลงก็ตีตามไปได้บ้างไม่ได้บ้างตามประสาเด็ก⁷ และพวกนักดนตรีเขาก็สอนให้บ้างแนะให้บ้างก็จำจนเล่นปนกับนักดนตรีอาชีพเหล่านั้นได้เป็นอย่างดี⁸

⁵ สัมภาษณ์, "มนตรี ทรามุท ศิลปินแห่งชาติ," ถนนคนตรี 2(10 สิงหาคม 2531): 7.

⁶ ชมรมศิลปสุพรรณบุรี, "ประวัติและผลงานของครูมนตรี ทรามุท," มหกรรมศิลปสุพรรณบุรี ครั้งที่ 1 ณ วัดป่าเลไลยก์ (13-14 เมษายน 2520).

⁷ ปัญญา นิตยสุวรรณ, "มนตรี ทรามุท ศิลปินแห่งชาติสาขาคณตรีไทย," หน้า 48.

⁸ สัมภาษณ์, "มนตรี ทรามุท ศิลปินแห่งชาติ," หน้า 8.

เมื่อการศึกษาวิชาสามัญของอาจารย์มนตรีนั้นได้เรียนจนจบชั้นมัธยมปีที่ 3 อาจารย์มนตรีกล่าวว่า

ตอนที่เรียนจบใหม่ ๆ สุขภาพก็ไม่สู้ดี เมื่อหมดหลักสูตรในจังหวัดแล้ว ตอนนั้นอายุสัก 12 ปี เห็นจะไค จะไปต่อกกรุงเทพฯก็ยังไม่สะดวกหลายประการ แกรมเจ็บออกแอดควย พอดีครูสมบุญ นักฆ้อง ชวนให้หัดปีพาทย์จริงๆ จัง ๆ ก็เลยหัดไว้ หัดไม่นานก็เล่นโคกคูลอง เพราะหุไคยีนเพลงเหล่านมามากแล้ว ก็เลยเรียนกับครูสมบุญ นักฆ้อง สัก 2 ปี เห็นจะไค⁹

การศึกษาวิชาดนตรีและการรับราชการ

ที่วัดสุวรรณภูมิ สมัยนั้นท่านพระครูวินยานุโยค (ลี) เจ้าอาวาสได้สร้างวงปีพาทย์ประจำวัดขึ้น มีครูอำ เป็นผู้ฝึกสอนก่อน เมื่อครูอำตาย ครูสมบุญ นักฆ้องไคเป็นผู้สอนต่อมา¹⁰

ครูสมบุญ (อ้วน) นักฆ้อง เห็นอาจารย์มนตรี ตรีโมท อยู่ว่าง ๆ จึงชวนให้หัดปีพาทย์และไคเริ่มหัดตั้งแค่นั้น อาจารย์มนตรี ตรีโมท ไคฝึกหัดด้วยความมานะพยายาม บางครั้งไปนอนค้างอยู่ที่บ้านครูสมบุญ ตำบลบ้านพลูหลวง ซึ่งอยู่ห่างไกลกันเป็นเวลาราว ๆ 7 วัน บางครั้งก็ถึงเคื่อน เพื่อการเรียนปีพาทย์ ไคเป็นนักดนตรีปีพาทย์อยู่จังหวัดสุพรรณบุรีประมาณ 2 ปี¹¹

ประมาณ พ.ศ. 2456 อาจารย์มนตรี ตรีโมท ย้ายไปอยู่จังหวัดสมุทรสงคราม อาจารย์มนตรี ตรีโมท ไปอยู่บ้านครูสมบุญ สมสุวรรณ ตำบลบางกะพ้อม จังหวัดสมุทรสงคราม บ้านนั้นมีทั้งปีพาทย์และแตรวง ไคฝึกหัดเล่าเรียนทั้ง 2 อย่าง ในทางปีพาทย์ให้ฝึกระนาดเอกและฆ้องวงใหญ่ ในทางแตรวงให้ฝึก

⁹สัมภาษณ์, "มนตรี ตรีโมท ศิลปินแห่งชาติ," ถนนคนตรี, หน้า 8.

¹⁰พลายสุประสิทธิ์, "ศิษย์ศรีภรรยาสุต: มंत्री ตรีโมท," หน้า 144.

¹¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 144.

เป่าคลาริเน็ต ได้ความรู้จากครูสมบุญ สมนุวรรณ เป็นอันมาก แม้วิธีแต่งเพลงไทย ครูสมบุญก็เป็นผู้แนะนำให้หลักเกณฑ์ ทั้งชี้แจงและสาธิตให้เห็นอย่างแจ่มแจ้ง¹²

พ.ศ. 2460 ท่านก็เดินทางเข้ากรุงเทพฯ

สมัยนั้นกระทรวงมหาดเล็กหรือที่เรียกว่า ราม 11 กำลังมีชื่อเสียง จึงได้เดินทางไปพักอยู่กับนา นาสู่โก มีญาติรับราชการชอหลวงภักดีพิทักษ์ ท่านก็แนะนำให้ไปพบขุนวิจิตรนันทนากร (ใหญ่ มิวลินทวิช) ทั้งสองท่านเห็นว่าจะไปอยู่กับครูสุพ จึงได้เป็นผู้แนะนำฝากตัว พร้อมทั้งเป็นผู้รับรอง ก็เลยได้เข้ามาอยู่ที่กรมมหรสพเลขที่นั้นที่ ตอนนั้นเจ้าคุณประสานศุภยศ (แปลก ประสานศุภ) ท่านเป็นเจ้ากรม¹³

อาจารย์มนตรี ตราโมท ได้เข้ารับราชการในกรมพิณพาทย์หลวง กรมมหรสพมหาดเล็ก (วังจันทร์เกษม) ซึ่งมีพระยาประสานศุภยศ (แปลก ประสานศุภ) เป็นครูใหญ่ ณ วังจันทร์เกษม นี้ได้เรียนฆ้องใหญ่จากหลวงบำรุงจิตรเจริญ (ชูปลาคณะวิสัย) เรียนกลองแขกจากพระพิณบรรเลงราช (แย้ม ประสานศุภ) เรียนระนาดทุ้มจากพระพาทย์บรรเลงรมย์ (พิมพ์ วาทิน) ต่อมาพระยาประสานศุภยศได้กรุณาสอนต่อให้อีก และได้รับเลือกให้เป็นคนตีระนาดทุ้มประจำใน "วงตามเสด็จพระราชดำเนิน" ซึ่งไม่ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเสด็จแปรพระราชฐานไปที่ใด วงนี้จะคงตามเสด็จเสมอ¹⁴

เมื่อเข้ามาอยู่กับกรมมหรสพใหม่ ๆ นั้น อาจารย์มนตรี ตราโมท ได้คุ้นเคยกับนายจาง แสงดาวเคน ที่มีศิษย์มาก่อจะเข้ด้วย ชอหลวงวิเศษธีระการ เป็นครูสอนโรงเรียนพรานหลวง ทำให้ได้พบกันเสมอ หลวงวิเศษฯ ก็แนะนำให้ไปเข้าเรียน

¹²ชมรมศิลปสุพรรณบุรี, "ประวัติและผลงานของครูมนตรี ตราโมท," (13-14 เมษายน 2520).

¹³สัมภาษณ์, "มนตรี ตราโมท, ศิลปินแห่งชาติ," ถนนคนตรี, หน้า 9.

¹⁴พูนพิศ อมาตยกุล, ดนตรีวิจิตร ความรู้เรื่องดนตรีไทยเพื่อความชื่นชม (กรุงเทพฯ: สยามสมัย, 2529), หน้า 164-165.

โรงเรียนพรานหลวง และได้ไปพบหลวงนนทภักดีพลาณสิทธิ์ ๆ ให้เข้าเรียน สำหรับโรงเรียนพรานหลวงนั้นเป็นโรงเรียนที่รัชกาลที่ 6 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ตั้งขึ้น เพื่อให้ข้าราชการสำนักได้เรียนวิชาสามัญ ตั้งอยู่ที่สวนมิสกวัน นับเป็นต้นกำเนิดของโรงเรียนนาฏศิลป์หรือวิทยาลัยนาฏศิลป์ทุกวันนี้ ตอนเข้าเรียนวิชาสามัญ มีวิชาเลขคณิต ประวัติศาสตร์ สุขศึกษา และธรรมชาติวิทยา (สมัยนี้ยังไม่มีวิชาวิทยาศาสตร์) ตอนบ่ายก็แยกย้ายกันไปเรียนวิชาศิลปะ อาจารย์มนตรีก็ไปเรียนดนตรี ตอนนั้นก็มีการพิมพ์ภาพหลวง กองเครื่องสาย ฝรั่งหลวงที่สอนดนตรีไทยและดนตรีฝรั่ง¹⁵

เมื่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอ (ปิติ วาทยะกร) ตั้งโรงเรียนสอนโน้ตและดนตรีสากล อาจารย์มนตรี ได้เข้าเรียนในโรงเรียนนี้ จึงมีความรู้ทางโน้ตสากลและดนตรีสากลอีกด้านหนึ่ง ทำให้ความรู้ทางดนตรีไทยกว้างขึ้น โดยเริ่มแต่งเพลงตั้งแต่ พ.ศ. 2463 เพลงแรกที่แต่งคือ เพลงค่อยตรึง 3 ชั้น¹⁶

ส่วนงานด้านการประพันธ์ อาจารย์มนตรี ตราโมท ได้รับการฝึกมาจากครูฉัตร (ไม่ทราบนามสกุล) โดยให้เริ่มหัดโคลงก่อน เมื่อเข้ามาอยู่ในกรมมหรสพ ก็พยายามศึกษาจากตำราภาษาไทย และกวีนิพนธ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้มีความรู้กว้างขวาง และเริ่มแต่งบทกวีนิพนธ์สั้น ๆ ส่งไปลงหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ รายบ้กษและรายเดือน แล้วค่อย ๆ ทวีความยาวและใช้ฉันทลักษณ์ยากขึ้นตามลำดับ เช่น โคลงเรื่องเยื่อนสมุทรสงคราม โคลงกลบทพรหมพักตร์ โคลงกลบทหลงห้อง เป็นต้น¹⁷

อาจารย์มนตรี ตราโมท ได้เริ่มรับราชการที่กรมมหรสพมาตั้งแต่อายุ 17 ปี หน้าที่การงานของท่านเจริญรุ่งเรืองมาตามลำดับ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เริ่มตั้งแต่เป็นพนักงานในกรมพิณพาทย์หลวง กรมมหรสพ มียศเป็นเด็กชา ได้เลื่อน

¹⁵ สัมภาษณ์, "มนตรี ตราโมท, ศิลปินแห่งชาติ," ถนนดนตรี, หน้า 10.

¹⁶ พลาย สุประภินันท์, "ศิษย์ศรีภรรยาสุภา: มंत्री ตราโมท," โสมส่องแสง, หน้า 146.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 148.

เป็นพันเด็กชา ศรี โท เอก พันเจ้าเด็กชา และมหาดเล็กสำรอง ครั้นโอนมารับราชการที่กรมศิลปากรมีการบัญญัติชั้นข้าราชการพลเรือนเสียใหม่เป็นชั้นจัตวา ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก และชั้นพิเศษ อาจารย์มนตรีก็ได้รับการแต่งตั้งเป็นข้าราชการตั้งแต่ชั้นจัตวา ชั้นตรี ชั้นโท และได้รับตำแหน่งเป็นหัวหน้าแผนกดุริยางค์ไทย แล้วก็ได้เลื่อนเป็นชั้นเอก ตำแหน่งศิลปินเอกจนกระทั่งมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งศิลปินพิเศษ เมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2504 นับเป็นศิลปินคนแรกของกรมศิลปากรที่ได้ชั้นพิเศษ (ตั้งแต่ระดับ 7 ขึ้นไปในปัจจุบัน) อาจารย์มนตรีดำรงตำแหน่งศิลปินพิเศษจนอายุครบเกษียณ : กรมศิลปากรพิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในด้านวิชาการศิลปดุริยางค์ไทย จึงจ้างไว้ช่วยราชการต่อมาอีก 5 ปี จากนั้นกรมศิลปากรก็จ้างไว้ในฐานะลูกจ้างชั่วคราว ตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญดนตรีไทย และเป็นครูพิเศษสอนวิชาดุริยางคศิลป์ไทย กับคีตศิลป์ไทย ทั้งภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติในวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร จนกระทั่งถึงปัจจุบัน¹⁸

อาจารย์มนตรี ตราโมท ได้รับราชการอยู่ที่กรมมหรสพ ในวังจันทร์เกษม ต่อมาท่านได้รับคัดเลือกให้ยู่งคามเสด็จ ในสมัยรัชกาลที่ 6 นักดนตรีในวงก็มี "หลวงชาญเชิงระนาด (เงิน ผลารักษ์) พระประคัมภ์ดุริยาง (แหยม วิมล) พระเพลงไพเราะ (โลม สุวาทิต) หลวงบำรุงจิตเจริญ (รูป สาตนะวิสัย) พระพาทย์บรรเลงรมย์ (พิมพ์ วาทิน) หลวงเสียงเสนาะกรรม (พัน มุกตวามัย) หลวงไพเราะเสียงซอ (อุ้น คุรุยชีวิน) ฯลฯ เป็นวงคามเสด็จมาก่อน พอถึงปลายรัชกาลก็ได้เข้าไปช่วยตีระนาดทุ้มแทนบ้าง เวลาหลวงพวงสำเนียงร่อย หลวงสร้อยสำเนียงสนธิ์ สบายบ้าง ก็ไปช่วยพิณพาทย์¹⁹

¹⁸ บัญชา นิตยสุวรรณ, "มนตรี ตราโมท: ศิลปินแห่งชาติ สาขาคดนตรีไทย," หน้า 58.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 49.

นักดนตรีในวงล้วนเป็นคนมีฝีมือทั้งสิ้น ผู้บรรเลงเครื่องมือนักคนเดียว บางเครื่องมือนักสองคนเปลี่ยนกัน เช่น

ปี่ใน	พระสรรเพชญ์สรวง (บัว) หลวงบรรเลงเลิศเลอ (กร กรวาทิน)
ระนาดเอก	พระเพลงไพเราะ (โสม) หลวงชาญเชิงระนาด (เงิน)
ฆ้องวงใหญ่	หลวงศรีวาทิต (อ่อน โกมลวาทิน) หลวงสร้อยสำเนียงสนธิ (เพิ่ม วัฒนวาทิน)
ฆ้องวงเล็ก	ฉลัดกันตามโอกาส เช่น หลวงสร้อยสำเนียงสนธิ, นายพริ้ง คนตรีรส
ระนาดทุ้ม	หลวงพวงสำเนียงร้อย (นาค วัฒนวาทิน) มนตรี คราโมท
ร้อง	หลวงเพราะสำเนียง (สุข ศุขวาทิต) หลวงเสียงเสนาะ กรรณ (พัน มุกตวามัย)
ฉิ่ง	พระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) ²⁰

พ.ศ. 2467 อาจารย์มนตรี คราโมท ได้อุปสมบท ณ วัดสุพรรณภูมิ จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อลาสิกขาบทนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จแปรพระราชฐานมาประทับแรมที่ตำบลอรัญญิก อำเภอบางปลาม้า อาจารย์มนตรี คราโมท ได้ลงไปสมทบกับวงตามเสด็จที่นั่นทันที หลวงไพเราะขอ ได้ชิมมาจากจีนผู้หนึ่ง จีนแนะนำวิธีทำให้ ท่านได้ฝึกหัดต่อมาจนชำนาญ²¹

พอในปี พ.ศ. 2467 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระประชวรที่พระราชวังพญาไท ซึ่งปัจจุบันนี้เป็นโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ในครั้งนั้นแพทย์หลวงถวายการแนะนำให้ทรงฟังนิทานหรือดนตรีเบา ๆ ประกอบกับเสวยพระโอสถด้วย กรมมหรสพจึงจัดวงเครื่องสายเบาบรรเลงถวายที่ข้างหอพระบรรทม

²⁰ หลายนุสประคินธุ, ศิษย์ศรีกรรณสุภา: มนตรี คราโมท, " โสมส่องแสง" หน้า 145-146.

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 146.

วงเครื่องสายเขานี้จะต้องทำเครื่องห้ามเสียงโดยไค้ยีนเพียงเบา ๆ ทุกสิ่ง²²
เหมือนบรรเลงจากที่ไกล ๆ

อาจารย์มนตรี กล่าวว่า "วันหนึ่งผมทดลองเอาซิมเข้าไปประสมเป็นวง
เครื่องสายผสมซิม ยังไม่เคยมีใครทำมาก่อน ผมเป็นคนซิมเอง ครั้นผมว่าช่างคิด
ใช้การได้ ไพเราะดี นั่นเป็นครั้งแรกที่เกิดวงเครื่องสายผสมซิม²³ และได้บรรเลง
ถวายจนพระอาการประชวรหายเป็นปกติตามเดิม

นอกจากอาจารย์มนตรี จะบรรเลงประจำในวงหลวงแล้วยังได้บรรเลงกับ
วงเอกชนด้วย เช่น วงของละครวังหลวงและปราโมทย์ จนมีชื่อเสียงโด่งดัง คนในวงการ
ดนตรีไทยยุคนั้นส่วนมากจึงมักเรียกชื่อท่านตามเดิมว่า "บุญธรรมซุ่ม" คราวหนึ่งไค้ยีน
ซุ่มประกอบละครที่พระราชวังบางปะอิน พระยาประสานดุริยศัพท์นอนพักนอนอยู่ที่ที่พัก
ซึ่งไค้ยีนเสียงคนตรีชัดเจนนั่น เมื่อบรรเลงเลิกกลับมาคิด เจ้าคุณนอนหลับแล้ว แต่พอ
ตอนเช้าพอพบหน้าท่านก็บอกทันทีว่า "ดีซุ่มอย่างเมื่อคืนนี้ดีแล้ว ค่อย่างนี้แหละ" พอสาย
หนอยท่านก็เอาไม้ซุ่มคู่มือท่านที่ให้พระบาทยบรรเลงรมย์ไว้มามอบให้ เท่ากับเป็นการ
ประกาศว่าอาจารย์มนตรี เป็นศิษย์ทางซุ่มที่ดีที่สุดของท่าน และเป็นคนซุ่มฝีมือดีที่สุดของ
กรมมหรสพ นับเป็นเกียรติประวัติสูงยิ่งประการหนึ่งในชีวิตการเป็นนักดนตรีของท่าน²⁴

นอกจากฝีมือซุ่ม เป็นเยี่ยมแล้ว อาจารย์มนตรี คราโมท ยังมีปฏิภาณใน
การเปลี่ยนแปลง (คือส่วนวน ท่านอง) เพลงไค้อย่างรวดเร็ว เป็นที่พอใจของครู
หลวงประดิษฐ์ไพเราะ เจ้าแห่งการบรรเลงเปลี่ยนแปลงมาก จึงได้รับเลือกจากครู
หลวงฯ ให้เป็นคนซุ่มของท่านในเมื่อท่านต้องตีระนาดเอกถวาย พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 เสมอ ๆ ถ้ายาวประคิมไพเราะตีระนาดแล้ว ไม่ว่าเพลง

²² บัญชา นิตยสุวรรณ, "มนตรี คราโมท: ศิลปินแห่งชาติสาขาดนตรีไทย,"
หน้า 53.

²³ สัมภาษณ์, มंत्री คราโมท, ศิลปินแห่งชาติ, ถนนดนตรี, หน้า 12.

²⁴ พลายสุประดิษฐ์, "ศิษย์ศรีภรรยาสุตา: มंत्री คราโมท," โสมส่องแสง,
หน้า 146.

ใดที่มีการบรรเลงหลายเที่ยวแล้วจะต้องเปลี่ยนทางทุกเที่ยวไม่ให้ซ้ำกันเลย ก่อนบรรเลงท่านจะกระซิบบอกอาจารย์มนตรีว่า เที่ยวนั้นเอาอย่างนั้น เที่ยวนั้นเอาอย่างนี้ อาจารย์มนตรีก็บรรเลงติดตามได้สอดคล้องตามประสงค์ทุกเที่ยว²⁵

อาจารย์มนตรี ตราโมท เป็นนักดนตรีที่มีความรู้ความสามารถเป็นอย่างยิ่ง สามารถบรรเลงเครื่องดนตรีได้ทุกเครื่องมือไม่ว่าจะเป็นฆ้องวงใหญ่ ฆ้องวงเล็ก ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ฯลฯ แล้วท่านยังนำซิมมาบรรเลงผสมเครื่องสายได้อย่างไพเราะ และยิ่งกว่านั้นยังสามารถคิดทางเดี่ยวสำหรับเครื่องดนตรีต่าง ๆ ได้อีกด้วย

ในต้นปี พ.ศ. 2468 กรมมหรสพให้ประกอบพิธีไหว้ครูและให้ข้าราชการกรมพิณพาทย์หลวงเรียนเพลงองค์พระพิราพอันเป็นเพลงหน้าพาทย์สูงสุด โดยเชิญครูทองดี ชูสังข์ มาเป็นผู้ทำพิธีครอบประสิทธิ์ประสาท ผู้ที่ทำพิธีครอบประสิทธิ์ประสาทการเรียนเพลงองค์พระพิราพแต่เดิมคือ พระยาประสานดุริยศัพท์ แต่การทำพิธีครั้งนี้ท่านไม่ได้ทำเพราะว่าท่านถึงแก่กรรม เมื่อปลายปี พ.ศ. 2467 ผู้เรียนเพลงองค์พระพิราพในครั้งนั้นมี 6 คน คือ พระยาเสนาะดุริยางค์ (แจ่ม สุนทรวาทีน) พระเพลงไพเราะ (โสม สุวาทิต) หลวงบำรุงจิตรเจริญ (รูป สาคนะวิสัย) หลวงสร้อยสำเนียงสนธิ (เพิ่ม วัฒนวาทีน) หมื่นคนธรรพประสิทธิ์สาร (ตะกาศจนฉลิน) และอาจารย์มนตรี ตราโมท²⁶

ผลงานทางด้านดนตรีไทยและเพลงไทย

หลังจากที่อาจารย์มนตรี ได้เรียนดนตรีกับครูสมบุญ สมสุวรรณ ทำให้ท่านได้มีพื้นฐานและวิธีการในการแต่งเพลง แล้วอาจารย์มนตรี ตราโมท ก็ได้แต่งเพลงเมื่อ พ.ศ. 2463 (อายุเพียง 20 ปี) เพลงแรกที่แต่งคือ เพลงต้อยตรีง 3 ชั้น

²⁵ ปลายสุประคินธุ์, "ศิษย์ศรีภรรยาสุตา: มंत्री ตราโมท," โสมส่องแสง, หน้า 146-147.

²⁶ ปัญญา นิตยสุวรรณ, "นาฏปริทัศน์: ศิลปินแห่งชาติสาขาดนตรีไทย," หน้า 8.

ในการแต่งครั้งแรกมีความรู้สึกว่าคุณยังเป็นเด็ก เกรงว่าแต่งออกไปแล้วจะไม่มี
 ผู้รับเอาไปบรรเลง จึงอาศัยชื่อหมื่นประคมเพลงประสาน (ใจ นิตยฉลิต) ให้เป็น
 ผู้รวมควย เมื่อเพลงคอกขत्रीมีผู้คอนรับ แม่วงหลวงก็นำไปบรรเลง จึงแต่งเพลงอื่น ๆ
 ต่อมา เพลงที่แต่งเป็นอันดับที่ 2 คือ เพลงพม่าเห่เถา²⁷

เพลงที่อาจารย์มนตรี ตราโมท แต่งนั้นมีทั้งเพลง 3 ชั้น เพลงเถา เพลง
 ประวัติศาสตร์ เพลงระบำ และเพลงเบ็ดเตล็ด มากมาย ประมาณ 200 เพลง
 ดังเช่น

ประเภทเพลง 3 ชั้น ได้แก่ ราโค เพลงขับไม้ขับตะโพน เพลง
 ประหาสมทรณพ เพลงเขมรปี่แก้วทางสักวา เพลงเทพนม และเพลงจรเข้หางยาว
 ทางสักวา เป็นต้น

ประเภทเพลงเถา ได้แก่ โสมส่องแสง เพลงแขกกุลิต เพลงแขก
 คอยหม้อ เพลงพม่าเห่ เพลงพระจันทร์ครึ่งซีก เพลงมอญรำดาบ เพลงขอม
 ทรงเครื่อง เพลงขอมเงิน เป็นต้น

ประเภทเพลงประวัติศาสตร์ ได้แก่ เพลงไทยมุง เพลงน่านเจ้า
 เพลงสิบสองจุไท เพลงขอมสุวรรณ เพลงขุนบรม เพลงฝั่งโขง เพลงลานนา 1
 และเพลงลานนา 2 เป็นต้น

ประเภทเพลงระบำ ที่แต่งทั้งบทร้อง ทำนองเพลง ได้แก่ ระบำนกเขา
 มะราญ ระบำพรศัน ระบำเริงอรุณ ระบำเทพันเทิง ระบำเงือก ระบำไกร
 ลาศสำเริง ฟ้อนดวงดอกไม้ ระบำผี ฟ้อนมานมงคล ระบำนันทอุทยาน ระบำ
 อุทอง และระบำชุมนุมเผ่าไทย เป็นต้น²⁸

เพลงระบำที่มีเพียงทำนองไม่มีบทร้อง ได้แก่ ระบำงูยง (เพลง
 มยุราภิรมย์) ระบำมฤคเริง ระบำบันเทิงกาสร ระบำกฤษรเกษม ระบำโบราณคดี

²⁷ชมรมศิลปสุพรรณบุรี, "ประวัติและผลงานของครูมนตรี ตราโมท,"
 มหกรรมศิลปสุพรรณบุรี ครั้งที่ 1, (13-14 เมษายน 2520).

²⁸หลาย สุประคินธุ์, "ศิษย์ศรีภรรยาสุภา: มंत्री ตราโมท," โสมส่องแสง,
 หน้า 147.

ทั้ง 5 ชุด (คือ ระบุว่าทวาราวดี ระบุว่าศรีวิชัย ระบุว่าลพบุรี ระบุว่าเชียงใหม่ ระบุว่าสุโขทัย) ระบุว่ามา (เพลงอัสวีลา) เป็นต้น

ประเภทเพลงร่าวก ได้แก่ เพลงงามแสงเดือน รำขิมรำ ชาวไทย คินเดือนหงาย ดวงจันทร์วันเพ็ญ และดอกไม้ของชาติ โขงสองฝั่ง

ประเภทเพลงที่แต่งขึ้นในโอกาสพิเศษ ได้แก่ ระบุว่าพม่าไทยอินชฺรान ระบุว่าลาวไทย-อินชฺราน ระบุว่าจีนไทยไมตรี เป็นต้น²⁹

ประเภทเพลงเบ็ดเตล็ด ได้แก่ เพลงเสมอพม่า เสมอลาว เสมอแขก โลมมอญ กราวกลาง และเพลงเชิดแขก เป็นต้น

ประเภทเพลงนุญฉายและแม่ศรี เพลงนุญฉายที่แทรกอยู่ในการแสดง โขนชุดต่าง ๆ นั้น ของเดิมมีเพียงบทร้องนุญฉายไม่มีบทร้องแม่ศรี อาจารย์มนตรี จึงแต่งบทร้องแม่ศรีขึ้นเพื่อให้ครบกระบวนการของเพลงนุญฉายและแม่ศรี บทแม่ศรีที่อาจารย์มนตรีแต่งอยู่ในชุดนุญฉาย ทศกัณฐ์ลงสวน นุญฉายทศกัณฐ์ปลอม (คือหนุมานแปลง เป็นทศกัณฐ์ ในตอนทำลายพิรุณน้ำทิพย์) นุญฉายหนุมานแปลงเป็นมานพ นอกจากนี้ อาจารย์มนตรี ยังได้แต่งทั้งบทร้องนุญฉายและแม่ศรี โดยมีผู้ร้องทั้งพระ นาง ยักษ์ ลิง และพราหมณ์ เรียกชื่อว่า "ชุมนุมนุญฉาย"³⁰

ประเภทเพลงในบทเรียน ได้แก่ ร้องเพลงหนีเสือ ร้องเพลงลาว สมเด็จ ร้องเพลงเต่ากินผักบุง เป็นต้น³¹

²⁹ พลาย สุประชิษฐ์, "ศิษย์ศรีภรรยาสุตา: มंत्री คราโมท," โสมส่องแสง, " หน้า 148.

³⁰ ปัญญา นิตยสุวรรณ, "ครุมนตรี คราโมท," โสมส่องแสง, หน้า 133.

³¹ ปี มंत्री คราโมท, "ความรุ่งโรจน์ของนาฏดนตรีไทย," มติชนรายวัน (14 มิถุนายน 2527): 11.

รายชื่อบทขับร้องของอาจารย์มนตรี ตราโมท จากหนังสือรวมการขับร้อง
ของมนตรี ตราโมท พิมพ์เป็นที่ระลึก ครบรอบ 80 ปี มีดังต่อไปนี้คือ

เพลงเหาะ เพลงเริงอรุณ เพลงเทพพนม 3 ชั้น เพลงเทพ
ไสยาสน์ 3 ชั้น เพลงนกเขามะราปี เพลงอัศจรรย์สำอองศ เพลงบุหลัน
เพลงนพรัตน์ เพลงขิมเล็ก เพลงโสมส่องแสง (เถา) เพลงระบำ
เทพบันเทิง (แขกเชษฐา) เพลงแขกกุลิก (เถา) เพลงแขกคอยหม้อ
(เถา) เพลงยะวาเร้ว เพลงจรเขหางยาวทางสักวา เพลงพระจันทร์
ครึ่งซีก (เถา) เพลงระบำเงือก เพลงชกขมิ้น เพลงแม่ศรีทรงเครื่อง
เพลงระบำไกรลาสสำเร็จ เพลงเขมรไพรโยคบทหนึ่ง เพลงลาวสอด
แหวน เพลงพอนดวงดอกไม้ เพลงแปะ เพลงนกเขาชะแมร์ (เถา)
บทรองระบำผี (เพลงไต่ลวด) เพลงกรรवार่าเสภา เพลงอกทะเล
(เถา) เพลงเตาเห เพลงปลาทอง (เถา) เพลงสู่นวล เพลงมาน
มุงคล เพลงจันทราพิศ เพลงระบำอุทอง กระต๊อบไม้ (เพลงลาวกระต๊อบไม้)
สอนเล็บ (ท่านองโยนก , ท่านองชอุ่ม , ท่านองจอย เชียงแสน) เพลง
นุญชายและแม่ศรี (บทนุญชายทศกัณฐ์ลงสวน) ร้องนุญชาย ร้องแม่ศรี
นุญชาย ทำลายพิรุณน้ำทิพย์ "หนุมานแปลงเป็นทศกัณฐ์ เขาหนางมณฑิ"
ร้องนุญชาย ร้องแม่ศรี นุญชายเขาทองวานรินทร์ ไทหนุมานแปลงเป็น
มานพิ เขาทองนางวานรินทร์ ร้องนุญชาย ร้องแม่ศรี รุมนุญชาย
ร้องนุญชาย ร้องแม่ศรี) เพลงกนิษฐาร่า เพลงลาวเชษฐา เพลงแฉ
เคลาขอ เพลงลาวคำเนินทราย เพลงลาวเฉียง เพลงคอยครึ่ง
เพลงมอญคูควา เพลงหนีเสือ เพลงสรอยสนัด เพลงลาวสมเด็จ
เพลงลาวเจริญศรี เพลงสิงโตเล่นหาง เพลงสาธิตาเขมร เพลงพมาเท
เพลงเตากินผักบุ้ง เพลงสมิงทอง เพลงพมาไทยอธิฐาน เพลงลาวไทย
ปณิธาน เพลงร่าวงโฆงสองฝั่ง เพลงระบำจีนไทยไมตรี เพลงวันชาติ³²

เพลงที่อาจารย์มนตรี ตราโมท แต่งนั้นมีมากมายหลายประเภท ทั้งเป็น
เรื่องของการสัมพันธ์ไมตรีทางการเมืองระหว่างประเทศก็มี อย่างเช่น "เมื่อรัฐบาล
อนุวัติให้กรมศิลปากรนำนาฏศิลป์ไทยไปเผยแพร่และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับราชอาณาจักร
ลาว เมื่อ พ.ศ. 2500 อาจารย์มนตรีได้แต่งบทร้องและทำนองเพลงร่าวงโฆง
สองฝั่ง นำไปแสดงที่ราชอาณาจักรลาว ซึ่งเป็นที่พอใจของประชาชนลาวเป็นอันมาก"³³

³²รวมบทขับร้องของ มนตรี ตราโมท พิมพ์เป็นที่ระลึกครบรอบ 80 ปี
(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยเชษฐา, 2523), หน้า 1-48.

³³84 ปี มนตรี ตราโมท, "ความรุ่งโรจน์ของนาฏดนตรีไทย," มติชน
รายวัน (14 มิถุนายน 2527): 11.

ในคานเพลงไทยสากล อาจารย์มนตรี ได้ประกวดแต่งเพลงวันชาติ 24 มิถุนายน ได้รับรางวัลที่ 1 เรียกว่า เพลงวันชาติ เมื่อ พ.ศ. 2483 เพลงมานมงคลของท่านได้รับการยกย่องให้เป็นเพลงไทยยอดนิยมได้รับรางวัลเสาศากศทองคำ³⁴

สำหรับเพลงวันชาตินั้น ผลจากรัฐประศาสน์นโยบายซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงดำเนินไว้แต่เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 ประเทศไทยก็จะพ้นจากภาระหน้าที่เกี่ยวกับต่างประเทศ ใน พ.ศ. 2482 ในเวลานั้นถือเอาวันที่ 24 มิถุนายนเป็นวันชาติ มีงานเฉลิมฉลองทั่วประเทศ และฉะนั้นงานวันชาติ พ.ศ. 2483 จึงจะจัดใหม่ไพเราะ เป็นการฉลองเอกราชอันสมบูรณ์ด้วย มีประกวดภาพเหตุการณ์ในวันเปลี่ยนแปลงการปกครองและประกวดร้องเพลง ซึ่งจะใช้ร้องในวันชาติปีนั้น กรรมการตัดสินเพลง มีเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เป็นประธาน และมีสุนทริจิตรมาตรา หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ พระเจนดุริยางค์ หลวงประดิษฐ์ไพเราะ และผู้ทรงคุณวุฒิอีกหลายท่านเป็นกรรมการ อาจารย์ไคแต่งเพลงส่งเข้าประกวดเพลงหนึ่ง ตั้งชื่อว่า เพลงวันชาติ ปรากฏผลว่าได้รับรางวัลที่ 1 รัฐบาลประกาศให้ใช้เป็นเพลงประจำวันที่ 24 มิถุนายนเป็นปฐมฤกษ์ของการพระราชทานรัฐธรรมนูญ ภายหลังเมื่อเลิกลมวันชาติ (24 มิถุนายน) นี้เลิกร้องกันมาตั้งแต่นั้น ที่จริงเพลงนี้เป็นเพลงชวนให้ระลึกถึงวันที่เริ่มของพระราชทานรัฐธรรมนูญเท่านั้น แม้จะไม่ถือเป็นวันชาติก็ยังไม่อาจใช้ในงานที่เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญหรือวันเริ่มขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ³⁵

เพลงที่อาจารย์มนตรีแต่ง ได้รับความนิยมนามากจนมีผู้นำมาปรับปรุงเป็นเพลงไทยสากลหลายเพลง เช่น เพลงรัก ของสุนทราภรณ์ ที่มีเนื้อร้องว่า "แสงจันทร์นวลส่อง นภาพร่าพร่างคังทอง เมื่อมองแล้วสุขอุรา. . ." ก็นำท่านองมาจากเพลง โสมส่องแสงสามชั้น ทางบรรเลงนั่นเอง³⁶

³⁴ พูนพิศ อมาตยกุล, ดนตรีวิจิตร, หน้า 165-166.

³⁵ รวมบทขับร้องของ มนตรี คราโมท, พิมพ์เป็นที่ระลึกครบรอบ 80 ปี, หน้า 47.

³⁶ พลายสุประคินรุ, "ศิษย์ศรีภรรยาพสุตา: มนตรี คราโมท," โสมส่องแสง, หน้า 148.

เมื่อ พ.ศ. 2525 ฉลองกรุงเทพมหานคร ครบ 200 ปี กรมศิลปากร
กับธนาคารกรุงเทพจำกัด ได้มอบให้อาจารย์มนตรีแต่งเพลงใหม่โรงซอ
รัตนโกสินทร์และเพลงสมโภชพระนครเขื่อนขันธ์มาถิง พ.ศ. 2530 อันเป็น
มหามงคลสมัยซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระชนมพรรษาครบ 5 รอบ
กรมศิลปากรกับธนาคารกรุงเทพจำกัด จึงมอบให้แต่งเพลงใหม่โรงซอ
มหาราชขึ้นเพื่อทูลเกล้าถวายเฉลิมพระเกียรติในมหาศุภฤกษ์สมัยนี้³⁷

อันเพลงใหม่โรง (หรือใหม่โรงเสภา) นี้โบราณจารย์ท่านได้แต่ง
และวางแบบแผนไว้ใหม่ 2 เพลงติดต่อกัน และเพลงที่แต่งก็มีกันำเพลง
2 ชั้น ของเกามาแต่งขยายขึ้นเป็นอัตรา 3 ชั้น เลือกลงเพลงพระราชนิพนธ์
ใกล้รุ่งกับเพลงเรารุมาสมมุติเป็นเพลง 2 ชั้น แล้วแต่งขยายขึ้นตามแบบ
แผนการแต่งเพลงไทย แต่ตั้งใจที่จะรักษาเค้าเพลงพระราชนิพนธ์ไว้ให้ใกล้
ที่สุด นอกจากบางประโยคที่จำเป็นจะต้องห่างไปบ้าง ส่วนท่านเองเพลงที่
ดำเนินก็แต่งใหม่ทางหลาย ๆ แบบ มีทั้งทางพื้นที่เก็บได้เป็นอิสระ และเก็บ
โดยบังคับท่านเอง ทางกรอ ทางลูกลอลูกชุดในแบบต่าง ๆ และทางลัทธิจังหวะ
ประสมประสานกันไป นอกจากนั้นในตอนท้ายได้อัญเชิญท่านเองเพลงพระราช
นิพนธ์สายฝนมาสู่อธิปไตยอีก 3 ประโยค เพื่อให้เพลงนี้มีท่านเองเพลงจังหวะ
วอลทซ์ผสม แตกต่างจากเพลงไทยทั้งหลาย³⁸

ผลงานทางด้านดนตรีไทยและเพลงไทยของ อาจารย์มนตรี ตราโมท
นั้น มีมากมายเหลือคณา และท่านก็เจนจึกในการดนตรีไทยและเพลงไทยอย่างยิ่ง
เพลงไทยที่อาจารย์มนตรี ตราโมท ได้แต่งขึ้นจึงมีลักษณะเป็นทั้งของ
ไทยและสากล อันจะบ่งบอกว่าดนตรีไทยและเพลงไทยเป็นของไทยและของโลกด้วย
ดังได้กล่าวมาแล้วในการแต่งเพลงใหม่โรงมหาราชข้างต้น³⁹

³⁷มนตรี ตราโมท, คำอธิบายเพลงใหม่โรงมหาราช, เพลงใหม่โรง
มหาราช (กรุงเทพฯ: ศูนย์การพิมพ์พลชัย, 2529).

³⁸เรื่องเดียวกัน.

³⁹มนตรี ตราโมท, "รวมบทขับร้องของมนตรี ตราโมท," ปกหลัง.

หนังสือสารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, เขียนเรื่องดนตรีไทยในหนังสือสารานุกรม สำหรับเยาวชนไทย เล่ม 1 ตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในโอกาสฉลอง 200 ปีกรุงรัตนโกสินทร์ และเขียนเรื่องดนตรีไทยภาคกลางลงพิมพ์ในหนังสือชุดศิลปกรรมไทย หมวด "นาฏดุริยางคศิลป์ยุครัตนโกสินทร์" 44
ควย

ผลงานทางด้านการประพันธ์

อาจารย์มนตรี ตราโมท ชอบโคลงทุกชนิดมากตลอดจนถึงโคลงกลบทต่าง ๆ 44
ควย ซึ่งปรากฏว่าได้แต่งโคลงเรื่อง เยือนสมุทรสงคราม และโคลงกลบทไว้หลายแบบ เช่น โคลงกลบทหลงห้อง, โคลงกลบทพรหมพักตร์, โคลงกลบทสัทวา ทั้งยังได้คิดบัญญัติโคลงกลบทขึ้นใหม่ คือ โคลงกลบทสาลินี อ่านเป็นฉันทสาลินีถอดเรียงเป็นโคลงสี่สุภาพ ได้ และโคลงกลบทขบ้ง อ่านเป็นกาพย์ขบ้ง ถอดเรียงเป็นโคลงสี่สุภาพได้ เช่นเดียวกับโคลงกลบทสาลินี⁴⁵ ส่วนฉันท กาพย์ และกลอน มีแต่น้อย บทกวีนิพนธ์เรื่องยาวที่อาจารย์มนตรี ตราโมทแต่งก็คือ ลิลิตอหฺรณราชธรรม นำลงพิมพ์ในหนังสือวรรณคดี สารของสมาคมวรรณคดีแห่งประเทศไทย นอกจากนี้ยังได้แต่งบทละครและนิทานประวัติศาสตร์ให้กรมศิลปากรใช้ส่งกระจายเสียง และแสดงทางโทรทัศน์ควย

พ.ศ. 2513 แต่งกาพย์ขับไม้ ทูลเกล้าถวายในพระราชพิธีสมโภชพระเศวตสุรคชาทร ได้รับพระราชทานมุขมีพระปรมาภิไธย ภ.ป.ร.⁴⁶

⁴⁴ ปัญญา นิตยสุวรรณ, "มนตรี ตราโมท: ศิลปินแห่งชาติสาขาดนตรีไทย," หน้า 57.

⁴⁵ มนตรี ตราโมท, "รวมบทประพันธ์" หลายรส (ไทยเกษมนครหลวง กรุงเทพมหานคร, 2515), หน้า 33-41.

⁴⁶ ชมรมศิลปสุพรรณบุรี, "ประวัติและผลงานของครูมนตรี ตราโมท," มทกรรมศิลปสุพรรณบุรี, ครั้งที่ 1.

ในสมัยที่อาจารย์มนตรีเขียนเรื่องลงพิมพ์ในนิตยสารต่าง ๆ ท่านใช้นามจริงบ้าง บางครั้งก็ใช้อักษรย่อ และบางทีก็ใช้นามปกเกล้า ที่ใช้ว่า บุญธรรม ตราโมท และที่ชื่อว่า บ.ตราโมท นั้น ท่านใช้ในสมัยที่ยังไม่ได้เปลี่ยนชื่อเช่นเรื่อง สีนาทิกา เคื่อนใจ ไตรมิตร และที่ใช้ว่ามนตรี ตราโมท หรือ ม.ตราโมท นั้นก็ใช้เมื่อตอนที่เปลี่ยนชื่อเป็น "มนตรี" แล้วได้เขียนเรื่อง ดวงจันทร์ (โคลงกลบทสักวา) แสงตะวัน (โคลงกลบทฉมัง) หยาดฝน (โคลงกลบทสาลินี) เสียงบายศรี, เรื่องคู่ (กลอน 8) สำหรับนามปากกาที่ท่านใช้อยู่ชื่อเดียวคือ "อจรรย์พรณ" ได้เขียนเรื่อง เบิกโรง, ปุชนีवार, เยือนสมุทรสงคราม, สังข์ทอง, นางสุริยาก่าสรวล เรื่องสั้นเช่น นักประพันธ์เก, นักการเมืองเก, นักปราชญ์เก, นักมวยเก⁴⁷ การที่อาจารย์มนตรีใช้นามปากกาว่า อจรรย์พรณ ท่านอธิบายไว้ในคำนำหนังสือเรื่องหลายรส จัดพิมพ์ในงานเกิดครบ 72 ปีของท่าน เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2515 ความตอนหนึ่งว่า

"...ข้าพเจ้าเป็นข้าราชการมหรสพมาตั้งแต่อายุ 17 ปี กินอยู่หลับนอน และปฏิบัติราชการอยู่ในวังจันทร์ มีคลองเมงเส็ง (ออกคลองคูกรุงเกษม) ผานและมีถนนขนานกับคลองทั้งสองฝั่ง ตรงปากคลองเมงเส็งที่ออกคลองคูกรุงเกษมนั้น มีสะพานข้ามเชื่อมถนนลูกหลวงให้ต่อกันชื่อสะพาน "อจรรย์พรณ" ที่สะพานเป็นสถานที่พลอยอารมณ์อย่างดีของข้าพเจ้าเวลาเย็น ถ้าไม่มีกิจธุระใด ๆ ก็มักจะมาขึ้นฝั่งราวสะพานคูเรือไปมาคาศาย แจว พายู ถอ อยู่ไม่ขาด ถ้าเป็นเวลาที่แดดยังร้อนก็มักจะลงไปนั่งที่เชิงสะพานตรงโคนถนนยาวพาราฯ ซึ่งมีรากโคลงคดขึ้นมา เป็นที่นั่งอย่างสบาย คนย่างพาราฯนี้ปลูกเรียงทั้งสองฝั่ง คลองคูกรุงเกษม แต่ข้าพเจ้าก็พอใจนั่งแต่คนที่อยู่เชิงสะพานอจรรย์พรณนี้ เท่านั้น เพราะเป็นปากคลองเมงเส็ง เป็น 3 แยกของคลอง เนื่องจากเหตุที่สะพานอจรรย์พรณเป็นสถานที่เคยให้สุขอารมณ์แก่ข้าพเจ้ามานาน เวลา ประพันธ์เรื่องใด ๆ ถ้าไม่ใช้นามจริง จึงใค้ใช้นามปากกาว่า "อจรรย์พรณ" อันเป็นอนุสรณสถานที่ทำให้นึกถึงความมรมเย็นเป็นสุข ซึ่งได้รับพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่ออยู่ในวัยเยาว์นั้นอย่าง ราบรื่นตรงใจ ..."⁴⁸

⁴⁷ บัญชา นิตยสารวรรณ, "क्रमมนตรี ตราโมท," โสมส่องแสง, หน้า 139.

⁴⁸ บัญชา นิตยสารวรรณ, "นาฏปริทัศน์: ศิลปินแห่งชาติสาขาคณตรีไทย,"

เกียรติคุณ

หน้าที่การงานของอาจารย์มนตรี เจริญรุ่งเรืองเรื่องตามลำดับ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เริ่มตั้งแต่รับราชการในกรมพิณพาทย์หลวง กรมมหรสพ ครั้นโอนมารับราชการที่กรมศิลปากร อาจารย์มนตรี ก็ได้รับการแต่งตั้งให้ก้าวหน้าขึ้นตามลำดับ ได้รับตำแหน่งเป็นหัวหน้าแผนกดุริยางค์ไทย แล้วก็เลื่อนเป็นตำแหน่งศิลปินเอก จนกระทั่งมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งศิลปินพิเศษ นับเป็นศิลปินคนแรกของกรมศิลปากรที่ได้ชั้นพิเศษ อาจารย์มนตรีดำรงตำแหน่งศิลปินพิเศษจนอายุครบเกษียณ กรมศิลปากรพิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในด้านวิชาการศิลปดุริยางค์ไทย จึงจ้างไว้ช่วยราชการต่อมาอีก 5 ปี จากนั้นกรมศิลปากรก็จ้างไว้ในฐานะลูกจ้างชั่วคราวตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญดนตรีไทยและเป็นครูพิเศษสอนวิชาดุริยางค์ศิลป์ไทย กับคีตศิลป์ไทย ทั้งภาคทฤษฎีในวิทยาลัยนาฏศิลปกรมศิลปากร⁴⁹

นอกจากการทำงานประจำในหน้าที่ที่กรมศิลปากรแล้ว อาจารย์มนตรียังเป็นอาจารย์พิเศษสอนตามมหาวิทยาลัยอีกหลายแห่ง อาทิเช่น

เป็นอาจารย์พิเศษ สอนวิชาบทละครไทย ประวัติดนตรีไทย ทฤษฎีดนตรีไทย และการแต่งเพลงไทย ที่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เป็นอาจารย์พิเศษ สอนวิชาภาษาไทยเกี่ยวกับละครและวิชาภาษาไทยเกี่ยวกับวรรณคดีและวัฒนธรรม ที่คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เป็นอาจารย์สอนวิชาทฤษฎีการดนตรีไทย การแต่งเพลงไทย ที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

เป็นอาจารย์สอนวิชาการละครไทยที่คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (ทับแก้ว) และสอนวิชาอ่านทำนองเสนาะ ที่คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร (วังท่าพระ)

⁴⁹ บัญชา นิตยสุวรรณ, "มนตรี ตรีโหมท: ศิลปินแห่งชาติสาขาดนตรีไทย," หน้า 59.

นอกจากการสอนเป็นประจำดังกล่าวแล้ว อาจารย์มนตรียังได้ให้คำแนะนำแก่บรรดานิสิต นักศึกษา ที่จะทำวิทยานิพนธ์และตอบคำถามเรื่องดนตรีและนาฏศิลป์ไทย ตามที่มีผู้สงสัยไต่ถาม⁵⁰

อาจารย์มนตรีเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านเคยได้รับเกียรติให้เป็นกรรมการมากมาย อาทิเช่น เป็นกรรมการตัดสินเพลงชาติ เป็นกรรมการศิลปะของสภาวัฒนธรรม เป็นประธานกรรมการการรับรองมาตรฐานวิทยาลัยเอกชน สาขาศรีวิทยาศิลปะของทบวงมหาวิทยาลัย เป็นรองประธานกรรมการตัดสินการอ่านท่านองเสนาะ เป็นกรรมการตัดสินคำประพันธ์เรื่องเนลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการจัดทำแบบเรียนวิชาดนตรีศึกษาของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ฯลฯ⁵¹

อาจารย์มนตรี ตราโมท ได้ใช้วิชาความรู้ของท่านให้เป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองตลอดมา: สถาบันการศึกษาทั้ง 3 แห่งจึงได้ประสาทปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ให้ท่าน คือ อักษรศาสตรคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อ พ.ศ. 2523 ครุศาสตรคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2524 และศิลปศาสตรคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เมื่อ พ.ศ. 2525 และได้รับพระมหากษัตริย์คุณ โปรคเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นราชบัณฑิตสาขาวิจิตรศิลป์ สำนักศิลปกรรมแห่งราชบัณฑิตยสถาน นับเป็นเกียรติคุณสูงสุดในทางวิชาการ และได้รับพระมหากษัตริย์คุณ โปรคเกล้าฯ พระราชทานเหรียญคุณวุฒิมาลาเข็มศิลปวิทยา เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2514 ที่พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เครื่องราช

⁵⁰ ปัญญา นิตยสุวรรณ, "ครูมนตรี ตราโมท," โลมส่องแสง, หน้า 140-141.

⁵¹ ปัญญา นิตยสุวรรณ, "มนตรี ตราโมท: ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง," หน้า 59.

อิสริยาภรณ์ชั้นนี้ เป็นเครื่องประกาศเกียรติคุณสูงสุดในทางศิลปะหรือวิชาการ ผู้ใดได้รับ
 ตอง "(ก) เป็นคนคิดชั้นเยี่ยมในทางศิลปะหรือวิทยา (ข) เป็นผู้เชี่ยวชาญชั้นเยี่ยม
 ในศิลปะหรือวิทยา"⁵²

นอกจากเครื่องราชอิสริยาภรณ์และเกียรติคุณที่อาจารย์มนตรี ตราโมท
 ได้รับดังกล่าวแล้ว ก็ยังมีเครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ได้รับพระราชทานคือ ประถมาภรณ์
 ชั้นเอก ทูตียจุลจอมเกล้า เหรียญรัตนาภรณ์ชั้นที่ 3 รัชกาลปัจจุบัน⁵³

พ.ศ. 2528 ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขา
 ดนตรีและได้เป็นนักวิจัยดีเด่นแห่งชาติ ปี 2529 สาขาปรัชญา ได้รับรางวัลศิลปิน
 อาเซียนปี 2530 สาขาประพันธ์เพลง (ASEAN Award Composer)⁵⁴

สำหรับงานวิจัย เรื่องการวิจัยในการแต่งเพลงระบำโบราณคดี

สภาวิจัยแห่งชาติ ได้ประกาศเกียรติคุณอาจารย์มนตรี ตราโมท
 แห่งกองการสังคีต กรมศิลปากร เป็นนักวิจัยดีเด่นแห่งชาติ สาขาปรัชญา
 (ด้านคีตศิลป์) ประจำปี 2529 อาจารย์มนตรี เป็นผู้มีความชัดเจนเป็น
 เลิศในด้านคีตศิลป์ เป็นทั้งนักปฏิบัติ นักทฤษฎีและนักวิชาการ รวมทั้งเป็น
 นักวิจัยที่มีความสามารถในด้านคีตศิลป์ เป็นผู้วิเคราะห์ คนควาและสร้าง
 สรรคผลงานศิลปะอย่างดียิ่ง ไคคนควาทางดานโบราณคดี โบราณวัตถุ
 ภาพศิลปวัตถุ ประวัติศาสตร์ และมนุษยวิทยา อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ
 แลวนำมาสร้างสรรคงานดานนาฏศิลป์และคีตศิลป์จนเกิดลีลาใหม่ ๆ ที่
 เหมาะสมและผสมกลมกลืนกับของเก่า ซึ่งสามารถสร้างความบันเทิง
 เรียงรมย์ให้แก่ประชาชนอย่างดียิ่ง ผลงานวิจัยที่สำคัญของอาจารย์มนตรี
 คือ เรื่องการวิจัยในการแต่งเพลงระบำโบราณคดี ซึ่งนอกจากจะให้

⁵² พลายสุประคิษฐ์, "ศิษย์ศรีภรรยาสุตา: มนตรี ตราโมท," โสมส่องแสง,
 หน้า 151-152.

⁵³ ปัญญา นิตยสุวรรณ, "มนตรี ตราโมท: ศิลปินแห่งชาติสาขาดนตรีไทย,"
 หน้า 59.

⁵⁴ มนตรี ตราโมท, "ประวัติของนายมนตรี ตราโมท," เพลงใหม่โรง
 มหาราช (กรุงเทพฯ: ศูนย์การพิมพ์พลชัย, 2529).

ความบันเทิงแก่ประชาชนแล้ว ยังทำให้ผู้ชมได้รับความรู้ ว่า สมัย
ทวาราวดี สมัยศรีวิชัย สมัยลพบุรี, สมัยเจียงแสน และสมัย
สุโขทัย มีสภาพเป็นอย่างไร มีการแต่งตัวอย่างไร มีลักษณะท่ารำ
เป็นแบบไหน นับเป็นสมบัติของชาติไทยอย่างหนึ่ง⁵⁵

สรุปได้ว่าอาจารย์มนตรี ตราโมท เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถมากบุคคลหนึ่ง ท่าน
ได้ฝากผลงานที่เป็นประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติมากมาย ดังได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว
จนได้รับความดีความชอบเรียงตามลำดับ พ.ศ. ดังต่อไปนี้

- พ.ศ. 2514 ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ เป็นราชบัณฑิตสาขา
วิจิตรศิลป์ และพระราชทานเหรียญคุณวุฒิมาลา เข็มศิลปวิทยา
- พ.ศ. 2523 อักษรศาสตรคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยศิลปากร
- พ.ศ. 2524 ศรศาสตรคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- พ.ศ. 2525 ศิลปศาสตรคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ
- พ.ศ. 2528 ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ เป็นศิลปินแห่งชาติสาขา
ดนตรี
- พ.ศ. 2529 เป็นนักวิจัยดีเด่นแห่งชาติ สาขาปรัชญา (ด้านคีตศิลป์)
- พ.ศ. 2530 เป็นศิลปินอาเชียน สาขาประพันธ์เพลง

⁵⁵มนตรี ตราโมท, "นักดนตรีอาวุโส ได้รับรางวัลนักวิจัยดีเด่น,"
เคลวินิวส์ (9 กันยายน 2529): 10.

ความบันเทิงแก่ประชาชนแล้ว ยังทำให้ผู้ชมได้รับความรู้ว่า สมัย
ทวาราวดี สมัยศรีวิชัย สมัยลพบุรี, สมัยเชียงแสน และสมัย
สุโขทัย มีสภาพเป็นอย่างไร มีการแต่งตัวอย่างไร มีลักษณะท่ารำ
เป็นแบบไหน นับเป็นสมบัติของชาติไทยอย่างหนึ่ง⁵⁵

สรุปได้ว่าอาจารย์มนตรี ตราโมท เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถมากบุคคลหนึ่ง ท่าน
ได้ฝากผลงานที่เป็นประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติมากมาย ดังได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว
จนได้รับความดีความชอบเรียงตามลำดับ พ.ศ. ดังต่อไปนี้

- พ.ศ. 2514 ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นราชบัณฑิตสาขา
วิจิตรศิลป์ และพระราชทานเหรียญคุณวุฒิมาลา เข็มศิลปวิทยา
- พ.ศ. 2523 อักษรศาสตรคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยศิลปากร
- พ.ศ. 2524 ศรุศาสตรคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- พ.ศ. 2525 ศิลปศาสตรคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ
- พ.ศ. 2528 ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นศิลปินแห่งชาติสาขา
ดนตรี
- พ.ศ. 2529 เป็นนักวิจัยดีเด่นแห่งชาติ สาขาปรัชญา (ด้านคีตศิลป์)
- พ.ศ. 2530 เป็นศิลปินอาเซียน สาขาประพันธ์เพลง

⁵⁵มนตรี ตราโมท, "นักดนตรีอาวุโส ได้รับรางวัลนักวิจัยดีเด่น,"
เคลวินิวส์ (9 กันยายน 2529): 10.